

УДК 378.011.3-051

О.В. ПОПОВА, С.Т. ЗОЛОТУХІНА

ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

© Попова О.В., 2020

<http://orcid.org/0000-0003-1611-5956>

© Золотухіна С.Т., 2020

<http://orcid.org/0000-0002-3535-5974>

<http://doi.org/10.34142/2312-2471.2020.63.12>

Стаття присвячена актуальній проблемі формування підприємницької компетентності студентів у процесі їхньої професійної підготовки. Автором стверджується, що підприємницька діяльність є одним із важливіших завдань сучасної вищої освіти. Навіть, не займаючись спеціально підприємництвом у професійній діяльності, фахівець постійно вступає в підприємницькі відносини (наприклад, розробляючи або беручи участь у бізнес-проектах у галузі освіти; вибираючи товари і послуги з різноманітних пропозицій тощо). Отже, на думку автора статті, в умовах ринкової економіки у фахівця з вищою освітою має бути сформована підприємницька компетентність. Утім, проблема формування підприємницької компетентності студентів у процесі професійної підготовки не знайшла достатнього осмислення у вітчизняній педагогічній науці та практиці в контексті сучасних викликів. Підприємницьку компетентність автором визначено як інтегральну характеристику особистості фахівця, що відображає сукупність знань, умінь, досвіду, особистісних якостей, яка забезпечує успішність здійснення підприємницької діяльності в різних сферах життєдіяльності. Структуру підприємницької компетентності майбутнього фахівця представлено як сукупність інтелектуально-когнітивного, діяльнісно-досвідного та рефлексивно-особистісного компонентів, які тісно взаємопов'язані між собою. У статті розкрито можливості різних способів забезпечення процесу формування підприємницької компетентності студентів у процесі їхньої професійної підготовки (зустрічі з успішними підприємцями, метод проєктів, «брейнстормінг», вирішення проблемних ситуацій, пов'язаних із підприємницькою сферою, рольові та ділові ігри, case-метод, завдання дослідницького характеру тощо).

Ключові слова: студент, підприємницька компетентність, формування, навчально-методичний інструментарій, професійна підготовка.

Popova O.V., Zolotukhina S.T. Formation of Students' Entrepreneurial Competence in the Process of Professional Training

The article is devoted to the topical problem of students' entrepreneurial competence formation in the process of their professional training. The author

confirms that entrepreneurship is one of the most important tasks of modern higher education. Even without engaging specifically in entrepreneurship in professional activities, a specialist enters constantly into business relationships (for example, developing or participating in business projects in the education field, choosing goods and services from a variety of offers, etc.). Thus, according to the article author, in a market economy, a specialist with higher education should have an entrepreneurial competence. However, the problem of forming students' entrepreneurial competence in the process of professional training has not been under careful consideration in Ukrainian pedagogical science and practice in the context of modern challenges. An entrepreneurial competence is defined by the author as an integral characteristic of a specialist's personality, reflecting the set of knowledge, skills, experience, personal qualities, which ensures the success of entrepreneurial activity in various spheres of life. The structure of an entrepreneurial competence is presented as a set of intellectual-cognitive, activity-experience and reflexive-personal components, which are closely interconnected. The article author reveals the possibilities of different ways to ensure the process of forming students' entrepreneurial competence in the process of their professional training (meetings with successful entrepreneurs, project method, "brainstorming", solving problem situations related to business, role and business games, case study, research tasks, etc.).

Key words: *student, entrepreneurial competence, formation, educational and methodical tools, professional training.*

Постановка проблеми. Перехід економіки України на ринкові відносини висуває нові вимоги до компетентності громадян. Успішний розвиток ринкових відносин неминуче пов'язується з формуванням підприємницької активності населення. Адже саме підприємницька діяльність є найважливішою основою розвитку економіки в нових ринкових умовах, за яких більшість громадян свідомо чи несвідомо включена в різні аспекти підприємництва. При цьому значна частина населення не готове відповісти сучасним викликам.

Це пов'язано з тим, що у більшості громадян відсутні не тільки необхідні, але й мінімальні знання в області підприємницької діяльності. Остання обставина призводить до небажання особистості ставати суб'єктом підприємництва, а в цьому випадку вона неминуче перетворюється в об'єкт підприємництва, досить часто – в об'єкт маніпулювання.

У зв'язку з вищесказаним, формування підприємницьких навичок стає найважливішим завданням успішної соціалізації громадян, розвитку країни. На жаль, українська система вищої освіти не відповідає належним чином новому виклику часу. У процесі професійної підготовки майбутнім фахівцям не надається чіткого розуміння того, що в майбутньому їм обов'язково доведеться вступати в підприємницькі відносини протягом усього життя, якщо не за бажанням, то в разі потреби. Однак без чіткої орієнтації у сфері підприємництва неможливо забезпечити конкурентноздатність фахівця, його успішну соціалізацію.

Слід підкреслити, що формування підприємницької компетентності не є самоціллю підготовки всіх студентів. Тим більше, значна їх частина не пов'язує своє майбутнє з підприємництвом. Однак, в умовах ринкової економіки, на нашу думку, у кожного громадянина і, тим більше, у фахівця з вищою освітою повинні бути сформовані стійкі компетенції у сфері підприємництва. Адже, навіть не займаючись спеціально підприємництвом, людина постійно вступає в підприємницькі відносини (наприклад, розробляючи або беручи участь у бізнес-проектах у галузі освіти; вибираючи товари і послуги з різноманітних пропозицій тощо).

Тож, із позицій формування і розвитку підприємницьких якостей система вищої освіти має сприяти зміні ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців усіх спеціальностей в означеному напрямі, озброювати студентів стійкими знаннями, уміннями і навичками в галузі підприємництва, мотивувати особистість на цю діяльність. Це вимагає пошуку і впровадження нових підходів у змісті та організації освітнього процесу на всіх рівнях професійної підготовки.

На сьогодні у галузі вищої професійної освіти утворилася низка суперечностей, яка вимагає нагального усунення, зокрема: між необхідністю готувати фахівця, здатного до включення в підприємницьку діяльність (виконуючи професійні обов'язки або в життєвих ситуаціях) через формування його підприємницької компетентності та невідповідністю підходів до вирішення цього завдання в педагогічній науці; між невідповідністю теоретичної і практичної підготовки особистості до участі в підприємницьких відносинах відповідно вимогам часу.

Вищезазначене актуалізує розв'язання важливої соціально-педагогічної проблеми – формування підприємницької компетентності студентів у процесі їхньої професійної підготовки.

Не випадково в Концепції «Нової української школи» [6] ініціативність і підприємливість виокремлено серед ключових життєвих компетентностей освіти впродовж життя, які запропоновано науковцями України, Європейським Парламентом та Радою Європи. Ініціативність і підприємливість, які виявляються в уміннях генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя дають можливість фахівцю підвищувати свій професійний і соціальний статус та добробут, а також сприяти розвитку суспільства і держави [7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему підготовки майбутніх фахівців на основі компетентнісного підходу у своїх дослідженнях розглядають Н. Бібік, С. Бондар, В. Болотов, В. Булгакова, І. Зимня, О. Пометун, В. Сєриков, А. Хуторської та інші вчені. Вагомий внесок у розвиток проблеми підготовки молоді до ринкової економіки зробили такі вітчизняні науковці, як : В. Андрущенко, В. Бондар, В. Брюховецький, А. Войнаровський, В. Олійник, В. Кремень, О. Мороз, М. Мальський, О. Падалка та інші дослідники.

Нові підходи в організації економічної освіти і виховання учнівської та студентської молоді розробляли О. Вачевський, А. Вихрущ, Г. Левченко, І. Прокопенко, Д. Тхоржевський та інші вчені. Різні аспекти формування

підприємницької компетентності майбутніх фахівців висвітлено в наукових працях М. Ляшенко, С. Мельникова, О. Романовського, В. Стрельнікова, О. Тополі, О. Шпак та інших науковців. Досвід розроблення підприємницьких проєктів презентовано в дослідженнях В. Бикова, О. Борисова, С. Вершиніна, О. Парамонова, О. Потапова, О. Соколової та інших науковців.

Невирішені раніше аспекти загальної проблеми. Як свідчить аналіз наукової літератури та вивчення практики сучасних закладів вищої освіти (ЗВО) щодо професійної підготовки майбутніх фахівців, проблема формування підприємницької компетентності студентів у процесі професійної підготовки не знайшла достатнього осмислення в педагогічній науці та практиці в контексті сучасних викликів. Так, потребує уточнення зміст структурних компонентів підприємницької компетентності студентів, розроблення технології і педагогічних умов та удосконалення навчально-методичного інструментарію її забезпечення тощо.

Мета статті – з'ясувати суть підприємницької компетентності майбутніх фахівців як складника їхньої професійної підготовки, визначити зміст структурних компонентів означеного феномену та окреслити ефективні форми і методи формування вказаної компетентності.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні одним з найбільш ефективних механізмів, що дає поштовх до прискореного процесу переходу України, особливо її економіки, на інноваційний шлях розбудови є розвиток підприємництва. При цьому важливим є розквіт молодого підприємницької спільноти, яка характеризується освіченістю, ініціативністю, новаторством, нестандартним творчим та інноваційним мисленням, соціальною відповідальністю.

На законодавчому рівні підприємництво розглядається як самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) із метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [4].

У науковій літературі знаходимо різні визначення суті поняття «підприємництво». Попри це, загальним у поглядах сучасних дослідників є те, що підприємництво розглядається як динамічний, активний елемент бізнесу, що являє ініціативну, самостійну діяльність, яка здійснюється громадянами або об'єднаннями громадян на власний ризик і під майнову відповідальність, з метою виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг та отримання прибутку. Підприємництво є проявом науково-технічної, економічної, організаційної творчості, ініціативності, новаторства.

Підприємливість виявляється в уміннях генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя з метою підвищення як власного професійного і соціального статусу та добробуту, так і розвитку суспільства і держави. Не випадково в Концепції «Нової української школи» ініціативність і підприємливість задекларовано як одну з ключових життєвих компетентностей [6].

Підприємець є організатором і новатором, який володіє економічними, організаційними і творчими здібностями, вміє добре орієнтуватися у складному

мінливому середовищі. Виявити ці якості може лише людина, підготовлена до підприємницької діяльності. У свою чергу, таку підготовку можна оптимізувати, звернувшись до *компетентнісного підходу*, який є одним із сучасних ключових напрямів державної освітньої політики щодо модернізації структури, змісту й організації освіти. Саме компетентнісний підхід дає можливість комплексного формування готовності майбутнього фахівця до здійснення професійної діяльності та застосування набутих знань і вмінь для вирішення різноманітних життєвих ситуацій, постійної самоосвіти, саморозвитку, самореалізації.

Узагальнення різних підходів учених до розуміння суті поняття «компетентність» дає можливість розглянути цей феномен як результат оволодіння людиною певною компетентністю, що передбачає наявність у неї достатнього рівня сформованості знань, умінь, особистісних якостей та досвіду здійснення певної діяльності. Звідси, *підприємницьку компетентність* визначаємо як інтегральну характеристику особистості фахівця, що відображає сукупність знань, умінь, досвіду, особистісних якостей, яка забезпечує успішність здійснення підприємницької діяльності в різних сферах життєдіяльності (професійній, громадянській, побутовій тощо).

Як інтегративний феномен підприємницька компетентність має складну структуру. В узагальненому розумінні І. Зимня [5] виокремлює такі компоненти будь-якої компетентності, як: готовність до актуалізації компетентності (мотиваційний аспект); володіння знаннями змісту компетентності (когнітивний аспект); досвід прояву компетентності у різних стандартних та нестандартних ситуаціях (поведінковий аспект); ставлення до змісту компетентності та об'єкту її застосування (ціннісно-змістовний аспект); емоційно-вольова регуляція процесу та результату реалізації компетентності.

У своєму дослідженні А. Деркач у структурі професійної компетентності фахівця виділяє такі структурні компоненти: мотиваційний (позитивне ставлення до певного виду діяльності, професійний інтерес); когнітивний (наявність необхідних знань, уявлень); гностичний (володіння способами та прийомами, які є необхідними для здійснення певного виду); емоційно-вольовий (здатність відчувати задоволення від роботи, самоконтроль тощо); самооцінний (здатність самооцінювати рівень власної професійної підготовки) [3].

Ураховуючи вищенаведені підходи, Ю. Білова до структури підприємницької компетентності фахівців відносить мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний та емоційно-вольовий компоненти, які тісно взаємопов'язані між собою [1].

На думку О. Сулаєвої, структура підприємницької компетентності студентів технікуму складається з компонентів: цільового (цілі формування підприємницької компетентності студентів), змістового (зміст дисциплін економічного профілю для студентів технікуму), процесуального (методи, форми, засоби, що використовуються у процесі формування підприємницької компетентності) і оціночно-результативного (рівні сформованості

підприємницької компетентності студентів), що співзвучні компонентам професійної компетентності [10].

Учені Г. Матукова [8], О. Шапран [11] у структурі підприємницької компетентності майбутніх фахівців виділяють такі компоненти: мотиваційно-потребнісний, змістово-діяльнісний, комунікативний, рефлексивно-оцінний.

Як свідчить аналіз наукової літератури з порушеної проблеми, більшість авторів у структурі підприємницької компетентності виокремлюють компонент, пов'язаний з мотиваційною сферою особистості. Вважаємо це неправомірним, оскільки в такому різі відбувається підміна понять «компетентність» і «готовність до діяльності».

Адже у загальному розумінні компетентність – це сукупність знань, умінь, досвіду, особистісних умінь, тоді як готовність до діяльності є інтеграцією психологічної готовності (сформованість мотиваційної сфери особистості) і компетентності фахівця. Водночас, коли йдеться про формування певної компетентності, мотивація набуває надзвичайно важливого значення, адже саме мотивація є передумовою і стимулювальним фактором зазначеного процесу [13; 14].

З огляду на вищезазначене, структуру підприємницької компетентності майбутнього фахівця розглядаємо як сукупність інтелектуально-когнітивного, діялісно-досвідного та рефлексивно-особистісного компонентів, які тісно взаємопов'язані між собою.

Інтелектуально-когнітивний компонент включає знання теоретичного і технологічного (процедурного) характеру: розвинену сукупність знань, що відображають розуміння суті економічної розвитку суспільства; систему підприємницьких знань (про основні поняття та теоретичні основи організації підприємницької діяльності).

Діялісно-досвідний компонент включає сукупність груп практичних умінь, необхідних для здійснення підприємницької діяльності (професійної та соціальної), а саме: *інтелектуальних* (уміння критично аналізувати, систематизувати, класифікувати, узагальнювати інформацію, давати їй оцінку, передбачати перебіг підприємницької діяльності, передбачувати її наслідки); *організаційно-конструктивних* (уміння вибору ефективної бізнес-ідеї та форм підприємницької діяльності; здатність до організації, планування підприємницької діяльності; *презентаційно-комунікативних* (уміння презентувати власні проєкти, вести конструктивний діалог з бізнес-партнерами (або з підприємцями) та само презентації).

До цього ж відносимо уміння будувати відносини з діловими партнерами, працювати в команді; домагатися ефективної взаємодії на основі спільних інтересів; відкрито демонструвати, підбирати переконливі аргументи на користь своєї позиції й тактовно її відстоювати); *рефлексивно-коригувальних* (уміння здійснювати рефлексивний аналіз, адекватно оцінювати наявну ситуацію в підприємницькій діяльності, гнучко реагувати на будь-які зміни в ній; здійснювати самоаналіз, самооцінювання, самоконтроль своїх дій та поведінки й при необхідності своєчасно їх корегувати.

Рефлексивно-особистісний компонент передбачає сформованість таких особистісних якостей, як: ініціативність, підприємливість, здатність до рефлексії, критичність мислення, інтелектуальна мобільність, гнучкість, рішучість, сміливість, комунікабельність, креативність, самостійність у прийнятті рішень.

Формування підприємницької компетентності майбутнього фахівця розглядаємо як педагогічно керований, систематичний процес, який визначається єдністю мети, змісту і спрямований на оволодіння студентами необхідними знаннями, уміннями й навичками (досвідом) та розвиток особистісних якостей, які забезпечують успішність діяльності у сфері підприємництва.

Аналіз наукових праць із порушеної проблеми та вивчення досвіду формування підприємницької компетентності студентів у сучасних ЗВО дають можливість виокремити ефективні форми і методи забезпечення зазначеного процесу.

Погоджуємося з дослідниками [1; 9], що основою формування підприємницької компетентності може виступати технологія *проектного навчання*, яка у змозі забезпечити оптимізацію процесу професійного становлення особистості студента, оскільки у процесі проектної діяльності майбутні фахівці творчо й ефективно вирішують поліфункціональні завдання.

Важливу роль у формуванні підприємницької компетентності студентів відіграють екскурсії на підприємства, безпосередня виробнича практика, зустрічі з успішними підприємцями, діловими людьми.

Як надзвичайно ефективні для формування досліджуваної компетентності зарекомендували інтерактивні і ситуаційні (проблемні) методи, які знайшли поширення в практиці ЗВО.

Одним із дієвих інтерактивних методів при вивченні основ підприємництва майбутніми вчителями технологій є «брейнстормінг» («мозковий штурм»), який стимулює творчу активність студентів, оскільки передбачає розв'язання творчих задач, спрямованих на прийняття колективного рішення на основі генерування ідей. Під час брейнстормінгу відбувається розвиток інтелектуальних умінь, інтелектуальної мобільності, комунікативно-презентаційних умінь тощо.

Для формування підприємницької компетентності доцільно застосовувати ігровий метод навчання (рольові та ділові ігри), який служить ефективним способом організації, стимулювання й мотивації професійної підготовки. Рольові та ділові ігри дають можливість змодельовати різноманітні ситуації, які можуть виникати в різних сферах життєдіяльності майбутнього фахівця (у нашому випадку підприємницької діяльності), представити себе в різних ситуаціях, змодельовати свою поведінку залежно від взятої на себе ролі і тим самим набувати досвіду поведінки в означеній діяльності [7; 14].

Вельми корисними для формування підприємницької компетентності є метод ситуаційного моделювання [12]. Різновидом ситуаційного моделювання є метод «Займи позицію», мета якого – обґрунтування студентами позиції «за» або «проти» обговорюваного питання та знайомство з альтернативними

поглядами на ту чи іншу проблему, пов'язану з підприємницькою галуззю, а також метод «Зміни позицію», який сприяє формуванню вмінь виробляти конструктивні стратегії вирішення різноманітних проблем, розвиває навички аргументації [2].

Ефективним способом формування підприємницької компетентності, зокрема інтелектуальних, організаційно-конструктивних умінь, інтелектуальної мобільності, критичного мислення, креативності, виявився кейс-метод (метод Case Studies), оскільки вимагає виявлення студентами мисленнєвої активності.

Висновки. Підприємницьку компетентність розглядаємо як інтегральну характеристику особистості фахівця, що відображає сукупність знань, умінь, досвіду, особистісних якостей, яка забезпечує успішність здійснення підприємницької діяльності в різних сферах життєдіяльності.

Особливості підприємницької компетентності сучасного фахівця полягають у тому, що зазначена компетентність вимагає сформованості таких особистісних якостей і умінь, як: гнучко адаптуватися в змінних життєвих і професійних ситуаціях, уміти самостійно набувати необхідні знання впродовж життя; виявляти сміливість і рішучість в ініціації і впровадженні підприємницьких проєктів; самостійно критично мислити, уміти бачити проблеми в підприємницькій діяльності та мобільно їх вирішувати; бути здатними генерувати нові ідеї, творчо мислити; використовувати новітні комп'ютерні технології; застосовувати власні потенційні можливості для самовдосконалення у сфері підприємницької діяльності.

Структуру підприємницької компетентності майбутнього фахівця становить сукупність інтелектуально-когнітивного, діяльнісно-досвідного та рефлексивно-особистісного компонентів, які тісно взаємопов'язані між собою. При визначенні змісту структурних компонентів підприємницької компетентності слід ураховувати специфіку підприємницької діяльності.

Для формування підприємницької компетентності студентів у процесі їхньої професійної підготовки доцільно використовувати різноманітні форми і методи (зустрічі з успішними підприємцями, метод проєктів, «брейнстормінг», вирішення проблемних ситуацій, пов'язаних із підприємницькою сферою, рольові та ділові ігри, метод кейсів тощо).

Перспективними напрямками подальших досліджень є такі: розробка технології формування підприємницької компетентності студентів у процесі їхньої професійної підготовки та подальше розроблення навчально-методичного забезпечення вказаного процесу.

Література

1. Білова Ю.А. Деякі аспекти формування підприємницької компетентності майбутніх економістів у процесі професійної підготовки. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Сер: Педагогічні науки*. 2015. Вип. 1. С. 10-14.

2. Демидов В.В. Формирование компетентности студентов вуза в сфере предпринимательства: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. 2007. 20 с.

URL: <https://www.dissercat.com/content/formirovanie-kompetentnosti-studentov-vuza-v-sfere-predprinimatelstva>

3. Деркач А.А. Психология развития профессионала: учеб. пособие. М. : РАГС, 2000. 125 с.

4. Закон України «Про підприємництво». *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 14.

5. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования. *Высшее образование сегодня*. 2003. № 5. С. 34–42.

6. Концепція «Нової української школи». URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch2016/konczepczya.html>

7. Ляшенко М.Ю. Формування фахової компетентності з основ підприємництва у майбутніх учителів технологій : дис. ... канд. пед. наук. 13.00.02 «Теорія і методика навчання технологій». Київ, 2017. 230 с.

8. Матукова Г.І. Підприємницька компетентність майбутніх фахівців економічного профілю: теорія і практика: монографія. Кривий Ріг : Чернявський Д.О. , 2015. 539 с.

9. Соколова Е.В. Формирование предпринимательских компетенций с помощью проектной деятельности учащихся. *Формирование профессиональных предпринимательских компетенций молодежи в процессе обучения предпринимательству* : матер. Междунар. конф. М.: Московский финансово-промышленный университет «Синергия», 2014. С.161–165.

10. Сулаева Е.П. К вопросу о предпринимательской компетентности студентов техникума. *Школа будущего*. 2011. № 6. С. 55–61.

11. Шапран О.І. Сутність і структура підприємницької компетентності майбутніх економістів. *Вісник Черкаського університету. Серія Педагогічні науки*. 2016. Вип. 5. С. 136–141.

12. Шевчук О.Б. Система економічних ситуаційних завдань як засіб формування професійних компетенцій майбутніх фахівців фінансовоекономічного профілю. *Науковий вісник Донбасу*. 2013. № 4. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2013_4_49

13. Popova E., Vasylieva S., Agarkova N. Innovative education processes at the beginning of the XXI century. *Wissenschaft für den modernen menschen. wirtschaft, management, tourismus, bildung, philosophie, gesetz*. Book 1. Part 1. Karlsruhe: NetAkhatAV, 2020. P.116-125.

14. Popova O.V., Lebedieva K.O. Interconnection of Recourse and Ergonomic Approaches as a Condition of Optimization of the Process of Students' Professional Competence Formation in the Educational Environment of Higher Technical Education Institution. *Educational Studios: Theory and Practice*: monograph / edit. I.M. Trubavina, S.T. Zolotukhina. Vienna: Premier Pudlsshing, 2019. P. 21–29.

References

1. Bilova, Y.A. (2015). Deiakі aspekty formuvannia pidpriemnytskoi kompetentnosti maibutnikh ekonomistiv u protsesi profesiinoi pidhotovky. [Some aspects of formation of entrepreneurial competence of future economists in the

process of professional training.] *Naukovi zapysky Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Ser. : Pedahohichni nauky*, 1, 10–14.

2. Demydov, V.V. (2007). *Formyrovanye kompetentnosti studentov vuza v sfere predprynymatelstva* [Formation of the competence of university students in the field of entrepreneurship]: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk 13.00.08. URL: <https://www.dissercat.com/content/formirovanie-kompetentnosti-studentov-vuza-v-sfere-predprinimatelstva>

3. Derkach A.A. (2000). *Psihologiya razvitiya professionala* [Psychology of professional development]. M.: RAGS.

4. Zakon Ukrayini «Pro pidpriyemnictvo» [On Entrepreneurship]. (1991). *Vidomosti Verhovnoyi Radi Ukrayini*, 14.

5. Zimnyaya, I.A. (2003). *Klyuchevye kompetencii – novaya paradigma rezultata obrazovaniya* [Key competencies is a new paradigm of education results]. *Vysshee obrazovanie segodnya*, 5, 34–42.

6. Koncepciya «Novoyi ukrayinskoyi shkoli» [The concept “New Ukrainian School”]. (2016). URL : <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch2016/konczepczya.html>

7. Lyashenko, M.Y. (2017). *Formuvannya fahovoyi kompetentnosti z osnov pidpriyemnictva u majbutnih uchiteliv tehnologij* [Formation of professional competence in the basics of entrepreneurship in future teachers of technology]: dis. ... kand. ped. nauk. 13.00.02 «Teoriya i metodika navchannya tehnologij». Kyiv.

8. Matukova, G.I. (2015). *Pidpriyemnicka kompetentnist majbutnih fahivciv ekonomichnogo profilyu: teoriya i praktika* [Entrepreneurial competence of future specialists in economics: theory and practice]. Krivij Rig: Chernyavskij D.O.

9. Sokolova, E.V. (2014). *Formirovanie predprinimatelskih kompetencij s pomoshyu proektnoj deyatelnosti uchasihhsya* [Formation of entrepreneurial competencies through students' project activities]. *Formirovanie professionalnyh predprinimatelskih kompetencij molodezhi v processe obucheniya predprinimatelstvu*: mater. Mezhdunar. konf. M. Moskovskij finansovo-promyshlennyj universitet «Sinergiya», 161–165.

10. Sulaeva, E.P. (2011). *K voprosu o predprinimatelskoj kompetentnosti studentov tehnikuma* [On the issue of entrepreneurial competence of college students]. *Shkola budushhego*, 6, 55–61.

11. Shapran, O. I. (2016). *Sutnist i struktura pidpriyemnickoyi kompetentnosti majbutnih ekonomistiv* [The essence and structure of entrepreneurial competence of future economists]. *Visnik Cherkaskogo universitetu. Seriya Pedagogichni nauki*, 5, 136–141.

12. Shevchuk, O.B. (2013). *Sistema ekonomichnih situacijnih zavdan yak zasib formuvannya profesijnih kompetencij majbutnih fahivciv finansovoekonomichnogo profilyu* [System of economic situational tasks as means of forming professional competencies of future specialists of financial and economic profile]. *Naukovij visnik Donbasu*, 4. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2013_4_49

13. Popova E., Vasylieva S., Agarkova N. (2020). Innovative education processes at the beginning of the XXI century. *Wissenschaft für den modernen*

menschen. wirtschaft, management, tourismus, bildung, philosophie, gesetz. Book 1. Part 1. Karlsruhe: NetAkhatAV, P.116–125.

14. Popova O.V., Lebedieva K.O. (2019). Interconnection of Recourse and Ergonomic Approaches as a Condition of Optimization of the Process of Students' Professional Competence Formation in the Educational Environment of Higher Technical Education Institution. *Educational Studios: Theory and Practice*: monograph / edit. I.M. Trubavina, S.T. Zolotukhina. Vienna: Premier Pudlsshing. P. 21–29.